

УДК 330.34.1:332.12

Шевченко О. М.

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ТА ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Проблема формування регіональної інноваційної системи як основи забезпечення конкурентоспроможності країни має важливе значення, оскільки економіка України в умовах ринкових перетворень, характеризується високим рівнем нестабільності, яка пов'язана з постійною зміною не лише темпів і напрямів розвитку, але й поглибленням кризи у сучасних умовах у всіх сферах суспільного життя.

Ефективний розвиток регіональної інноваційної системи залежить від правильності вибору інноваційної стратегії, яка дозволяє сконцентрувати зусилля на реалізації інноваційного потенціалу регіону, й ефективного використання фінансових методів її реалізації.

Окремі підходи до визначення регіональної інноваційної стратегії, а також фінансової складової в розвитку та функціонуванні національної інноваційної системи сформульовані у роботах вітчизняних і зарубіжних учених – Ленчук Е. Б., Власкіна Г. А., Федулової Л. І та ін. [1–8].

Проте проблема реалізації стратегії формування регіональної інноваційної системи в умовах панування застарілих технологічних укладів і необхідності формування елементів нових укладів за наявності дефіциту фінансових ресурсів вимагає свого подальшого дослідження.

Мета дослідження – з'ясувати сутність стратегії формування регіональної інноваційної системи та визначити особливості застосування фінансових методів її реалізації в умовах інноваційної інертності національної економіки.

У наукових дослідженнях поняття «стратегія формування регіональної інноваційної системи і регіональна інноваційна стратегія вживаються як тотожні. При цьому під регіональною інноваційною стратегією зазвичай розуміється науково обґрунтована траєкторія перспективного розвитку регіону з реальними цілями, конкретними завданнями та дієвими засобами їх досягнення. Регіональна інноваційна стратегія повинна передбачати «пріоритет інновації як системного процесу у визначенні напрямів розвитку нових секторів економіки та поступове виведення із звернення застарілих традиційних економічних структур третього і другого технологічних укладів на началах еволюційної економіки» [1].

Основна ідея втілення регіональної інноваційної стратегії – змінити структуру виробничого сектора регіону, підвищити конкурентоспроможність регіональної економіки шляхом поступового переходу на інноваційну основу. створення і розвиток іміджу привабливого для інвестицій регіону [2].

У конкретнішому представленні регіональна інноваційна стратегія розглядається як узгоджені концепції, програмні напрями, основні механізми та заходи органів влади, значної частини великих регіональних компаній, середнього і малого бізнесу, наукових, проектних і освітніх організацій, організацій інфраструктури інновацій, спрямовані за підтримки населення на середньостроковий і довгостроковий стійкий економічний розвиток регіону шляхом масштабного системного розвитку конкурентоздатних наукомістких виробництв і формування інноваційного середовища, заснованого на нових знаннях і технологіях [1].

Ці поняття, на наш погляд, доречно ототожнювати з урахуванням короткострокового періоду. Проте в довгостроковому періоді вони не є одинпорядковими. Стратегія інноваційного розвитку регіону є більш універсальною категорією. Вона здатна відбивати соціально-економічні та технологічні процеси, які відбуватимуться через тривалий проміжок часу, а під стратегією розвитку регіональної інноваційної системи розуміється конкретно історичний період, який охоплює процес заміни нині застарілих технологічних укладів новими перспек-

тивними. Для України такими застарілими укладами є другий, третій і четвертий технологічні уклади, які розвиваються одночасно. При цьому як у вітчизняній, так і зарубіжній науці усе більш затверджується точка зору, відповідно до якої формування регіональної інноваційної системи повинне здійснюватися на основі кластерного підходу [3].

Тому якщо вибудувати ієрархію цих понять, то слід зазначити, що стратегія формування РІС є конкретно-історичною формою реалізації стратегії інноваційного розвитку регіону. Змістом такої стратегії є створення регіональної інноваційної системи на основі кластерного підходу

Так, один з провідних фахівців у цій області зазначає, що сучасна економіка здебільшого функціонує за принципом технологічних кластерів, які забезпечують диверсифікованість виробництва, підвищення конкурентоспроможності, інноваційну спрямованість і стимулюють розвиток регіонів і територій. Недаремно в публікаціях останніх років особлива увага приділяється причинам успішного досвіду кластерів Силіконової долини, Бостона, Китаю (біотехнологія), Ірландії (інформатика), Ізраїлю (венчурне фінансування), в основу розвитку яких покладені високі технології [4].

Кластерний розвиток як чинник активізації регіонального економічного розвитку є характерною ознакою сучасного стану управління економічними процесами в адміністративно-територіальних утвореннях. Світовий досвід кластеризації економіки показав, що вона у вирішальній мірі впливає на процес посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності. Інноваційна економіка, яка формується в Україні на сучасному етапі, орієнтується на пріоритетність розвитку кластерів, які визнані однією з ефективніших виробничих систем епохи глобалізації [2].

Сам кластер сьогодні розглядається як реальний економічний феномен, який має економічні параметри, географічну концентрацію й інноваційну спрямованість [5].

Принциповим, на наш погляд, є висновки вітчизняних фахівців у сфері кластерного розвитку, що ключовим моментом формування технологічного кластера є не просто територіально-географічне зближення, об'єднання виробництв декількох різних галузей, між якими можлива синергія і взаємні функціональні стосунки (за типом постачальник – споживач, розроблення суміжних рішень і тому подібне), а завдання введення у практичну діяльність ряду принципово нових лабораторних технологій, дія яких заснована на новітніх фізичних принципах і ефектах. Лише на основі нових систем, які сформувалися, а також нової діяльності і практики можлива модернізація усього масиву галузей попереднього технологічного укладу [4].

У цьому висновку, на наш погляд, зафіксовано основне протиріччя процесу кластероутворення в умовах багатокладної вітчизняної економіки. Йдеться про те, що в Україні має місце небажане об'єднання вищих і нижчих технологічних укладів, що одночасно функціонують, і це є причиною неефективного використання ресурсів і відбивається на архітектурі фінансових схем, де домінують нижчі уклади, зокрема: нині в Україні домінує відтворення 3-го технологічного устрою. Частково присутній 4-й уклад, що вичерпав себе в розвинених економіках у середині 1970-х років. Що стосується 5-го технологічного укладу, то на його частку доводиться тільки близько 3–5 % у загальній структурі національної економіки. Цей уклад сьогодні визначає власне постіндустріальний тип виробництва (тобто розвиток складної обчислювальної техніки, сучасного вигляду озброєнь, програмного забезпечення, авіаційної промисловості, телекомунікацій, роботобудування і нових матеріалів) [5].

У зв'язку з цим головна мета стратегії формування регіональної інноваційної системи полягає в створенні організаційно-економічного механізму п'ятого і шостого технологічних укладів. Їх основу складають інноваційно-мережеві кластери, яким властиві плоска мережева структура і рекомбінована власність.

Враховуючи необхідність прискорення економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності регіонів, основними напрямками сприяння розвитку кластерів повинні стати:

– розроблення фінансового механізму державного регулювання діяльністю кластерних структур, тобто таких форм, як: цільове фінансування, надання субсидій, субвенцій, прямої фінансової допомоги та ін.;

– розширення можливих джерел фінансування кластерів, якими можуть бути засоби місцевих бюджетів, засоби венчурних фондів, інвестиції підприємств і організацій, у тому числі міжнародних, а також засобу фінансових установ – учасників кластерів [6].

Що стосується фінансових методів стимулювання інноваційної діяльності, то їх розділяють на два основні типи: державні та недержавні. Серед державних, у свою чергу, розрізняють прямі та непрямі. Прямі методи передбачають безпосереднє фінансування інноваційних проєктів за рахунок державного бюджету або державних позабюджетних фондів.

До непрямих фінансових методів стимулювання інноваційної діяльності належать ті, при використанні яких зменшуються об'єми видатків з державного бюджету. Така підтримка інноваційної діяльності набуває форми податкових пільг, дозволу на застосування прискореного нарахування амортизації і тому подібне.

У світовій практиці особливо важливе місце відводиться податковим формам непрямих методів стимулювання інноваційної діяльності, які реалізуються здебільшого у вигляді податкового кредиту, податкових канікул і податкових знижок. Суть останніх полягає в тому, що підприємству дозволяють вилучити з бази оподаткування певний відсоток від суми, яку воно використовувало на інноваційну діяльність.

Наприклад, в Сінгапурі, який є інноваційним лідером свого регіону, законодавством встановлена податкова знижка в розмірі понад 100 %, тобто підприємство – інноватор має можливість вирахувати з податку на прибуток суму, яка перевищує його витрати на інноваційну діяльність

Очевидно, найбільший інтерес для України представляє досвід країн, які є лідерами у сфері інноваційного розвитку. До таких країн зараховують Фінляндію, Швецію, Швейцарію, Японію, США, Сінгапур та Ізраїль. Оскільки саме ці держави досягли найбільших успіхів, вивчення їх досвіду у сфері стимулювання інноваційної діяльності може виявитися найкориснішим [6].

Відносно конкретного поширення форм і методів фінансового стимулювання інноваційної діяльності в країнах-лідерах слід сказати, що в країнах ЄС найбільшої популярності набули низькопроцентні кредити підприємствам. Стрімке зростання фінансових ринків змусило інвесторів шукати нові галузі для вкладання засобів, що, зокрема, наблизило представників фінансового капіталу й інноваційні підприємства. Так, до фінансування інноваційної діяльності залучилися досить нетипові для цієї галузі інвестори, такі як страхові, пенсійні та венчурні фонди [7]. Таким чином, механізм фінансування інноваційної діяльності буде дійсно ефективним лише за умови повноцінного функціонування фінансового ринку, чого в Україні, на жаль, досі немає. Опосередкованими методами стимулювання фінансування інноваційної діяльності слід вважати заходи, спрямовані на розвиток фінансового ринку, поліпшення інвестиційного клімату в державі і забезпечення стабільності функціонування економіки. Важливим практичним кроком повинен стати, зокрема, стимулювання вкладання засобів у інноваційну діяльність з боку інституційних інвесторів, таких як страхові, інвестиційні та пенсійні фонди.

У нашій країні з метою активізації інноваційної діяльності варто розробити та реалізувати систему заходів, спрямованих на посилення інтересу приватного капіталу відносно вкладання засобів у інноваційну діяльність. Так, на нашу думку, перспективними в цьому сенсі є інституційні інвестори, інвестиційні фонди та компанії, а також комерційні банки. Для цього необхідно створити належні умови, які стимулювали б їх до надання довгострокових кредитів підприємствам-інноваторам. Варіантом реалізації подібних заходів може стати, наприклад, зменшення податкових зобов'язань банку, який фінансуватиме інноваційну діяльність, його пільгове фінансування або ж передача йому частини прибутку у профінансованому проєкті. Одним із методів може бути зниження норми обов'язкового резервування засобів.

Проте при цьому є ризик зловживань і маніпуляцій з боку банківських установ. Серед найважливіших механізмів, здатних забезпечувати інноваційні проекти ресурсами для розвитку варто виділити венчурне фінансування. Як приклад країн, які досягли значних успіхів у інноваційній сфері, венчурне підприємництво є механізмом фінансування інноваційних проектів і може наповнити ніші недофінансування НДДКР з боку держави та великих замовників. У розвинених країнах об'єми венчурного фінансування інноваційної діяльності вимірюються десятками мільярдів доларів США на рік. При цьому законодавче регулювання у сфері стимулювання розвитку венчурного бізнесу має зробити неможливою податкову мінімізацію з боку інвесторів, які лише з цією метою, під виглядом венчурних компаній, здійснюють свою діяльність.

ВИСНОВКИ

Таким чином, стратегія формування регіональної інноваційної системи в умовах інноваційної інертності національної економіки, на наш погляд, полягає у створенні організаційно-економічного механізму п'ятого і шостого технологічних укладів, основу яких складають інноваційно-мережеві кластери, з плоскою мережевою структурою та рекомбінованою власністю.

Фінансовими інструментами повинні стати цільове фінансування, надання субсидій, субвенцій, прямої фінансової допомоги й ін. Джерелами фінансування кластерів можуть бути засоби місцевих бюджетів, засоби венчурних фондів, інвестиції підприємств і організацій, у тому числі міжнародних, а також засоби фінансових установ – учасників кластерів.

У цілому питання фінансового забезпечення реалізації стратегії формування регіональної інноваційної системи (РІС) потребує детального вивчення не лише як відокремлене явище економічного процесу, але і як складова цілісного комплексу національної інноваційної системи (НІС).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / Л. І. Федулова – К. : Основа, 2005. – 552 с.
2. Ленчук Е. Б. Кластерный подход в стратегии инновационного развития зарубежных стран [Электронный ресурс] / Е. Б. Ленчук, Г. А. Власкин – Режим доступа : <http://www.innoclusters.ru/uploaded/docs/ljenchuk.pdf>
3. Манойленко О. В. Теоретико-методичні аспекти удосконалення державної інвестиційної політики з розвитку сектора наукоємних виробництв / О. В. Манойленко, С. М. Равченко // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 104–109.
4. Федулова Л. І. Организационно-институционные предпосылки формирования технологических кластеров как точек роста экономики Украины / Л. І. Федулова // Наука и инновации. – 2011. – Т. 7. – № 2. – С. 25–34.
5. Гесць В. Наука і виробництво: партнери чи конкуренти? Деякі аспекти сучасної інноваційної політики України / Гесць В. // Президентський вісник, 7 квітня 2004 р. – 2004. – № 3.
6. Регіональні інноваційні системи: досвід розвинених країн і перспективи його використання в Україні: навчально-методичний посібник / ДП «Укртехінформ» – Київ, – 2013. – 325 с.
7. Кобушко І. М. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду / І. М. Кобушко, Е. І. Гусейнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 124–130.
8. Чирва О. Г. Інноваційно-орієнтована стратегія підвищення конкурентоспроможності регіональних соціально-економічних систем / О. Г. Чирва // Інноваційна економіка. – 2014. – № 1. [50] – С. 74 – 81.